

“ŞEHNÂMECİ SEYYİD LOKMÂN’IN
TÛMÂR-I HÛMÂYÛN’U VE BUNDAN
ÛRETİLEN DİĞER YAZMALAR*

İbrahim PAZAN**

ÖZET

Seyyid Lokmân b. Hüseyin, Osmanlı sarayındaki şehnâmecilik görevine II. Selim devrinde 977/1569’da başlamıştır. Asıl görevi olan şehnâme yazımını yerine getirirken aynı zamanda, Osmanlıların ortaya çıkışından itibaren geçmiş padişahlar zamanında vuku bulan olayların yazılmakta olduğu Tûmâr-ı Hümâyûn’a kaldığı yerden devam etmesi emredilmiştir. 7 yıl kadar sonra 1576’da, Tûmâr-ı Hümâyûn’un zeyli olarak yazdıklarını temize çektiği bir nüshayı Hoca Sâdeddin Efendi görerek beğenmiş ve bir nüsha da kendisi için talep etmiştir. Seyyid Lokmân tomarın nesebnâme bölümünü çıkartıp Osmanlı tarihîyle ilgili kendisinden önce yazılan bölümleri kısaltarak kendi yazdıklarıyla meydana getirdiği bu nüshaya Mücmelü’t-Tûmâr adını vermiştir. Müellif, 1583 yılında, nesebnâme bölümü de dâhil Tûmâr-ı Hümâyûn’un çok sayıda minyatürle bezenmiş kitap formundaki versiyonlarını hazırlatmış ve bu nüshaları Sultan III. Murad, Veziriazam Siyavuş Paşa ve Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağ’a’ya sunmuştur. Tûmâr-ı Hümâyûn gibi Zübdetü’t-Tevârih ismini taşıyan bu üç nüsha, sanat değeri yüksek göz alıcı minyatürleri sebebiyle, daha çok sanat tarihçilerinin dikkatini çekmiş ve bugüne kadar söz konusu yazmalar üzerine sadece bu bağlamda çalışmalar yapılmıştır. Dönemin önemli hadiselerini nerdeyse gün gün ayrıntılı bir şekilde tam bir vakayiname tarzıyla anlatan Osmanlı tarihi bölümü ise bazı çalışmalarda görülen birkaç atıf dışında gizli kalmıştır. Bu çalışmada, 26 sene süreyle sarayda görevli olması sebebiyle pek çok olaya bizzat şahitlik etmiş olan Seyyid Lokmân’ın kendi kaleminden çıkan ve Kanûnî’nin son yedi yılı ile II. Selim ve III. Murad dönemlerinin tamamını kapsayan, Osmanlı tarihinin 35 yıllık bu çok önemli bölümünün yer aldığı söz konusu altı adet yazma ayrıntılı şekilde tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Şehnâmecî Seyyid Lokmân b. Hüseyin, Osmanlı tarihi, Osmanlı kronikleri, II. Selim, III. Murad.

---

* Makalenin geliş tarihi: 8.04.2022 / Kabul tarihi: 19.06.2022

** Dr., Araştırmacı, ibrahimpazan@gmail.com, (Orcid ID: 0000-0002-2354-0478).

Giriş

İncelememizin konusu olan yazmalardaki Osmanlı tarihinin 1559'dan sonraki bölümünün müellifi olan Seyyid Lokmân b. Hüseyin, Osmanlı sarayındaki şehnâmecilik¹ görevine 1569'da başlamıştır. Başka eserlerinde bir miktar farklı başka tarihleri zikretse de bu eserinde, 977 yılı olaylarını anlatırken göreve başlama tarihini, Muharrem 977 ortaları (26 Haziran-5 Temmuz 1569) olarak vermektedir.² Yine kendi beyanına göre, bir yandan asıl görevi olan Farsça şehnâme yazımını yerine getirirken bir yandan da saray kütüphanesinde bulunan ve daha önce bu görevin verildiği bazı "fuzalânın" geçmiş padişahlar zamanındaki olayları özet şeklinde yazmış oldukları *Tûmâr-ı Hümayûn*'a, kaldığı yerden devam etmesi emredilmiştir. Bu emir üzerine müellifimiz vuku bulan olayları, kendi ifadesiyle gücü yettiğince tespit etmiş ve *Tûmâr-ı Hümayûn*'un zeyli olarak esere ilave etmeye başlamıştır. Bu ilaveleri temize çektiği bir nüshayı *Tâcü't-Tevârih* müellifi, Hoca Sâdeddin Efendi görerek beğendiğini ifade etmiş ve bir nüsha da kendisi için talep etmiştir. İncelemesi ve varsa hatalarını bulması için Sâdeddin Efendi'ye sunulan ve içinde minyatür bulunmayan bu nüshaya müellifimiz *Mücmelü't-Tûmâr* adını vermiştir.³

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde muhafaza edilen *Tûmâr-ı Hümayûn*, bazen bu isimle bazen de *Nesebnâme-i Hümayûn* olarak anılsa da mukaddimesinde yazıldığı üzere asıl adı *Zübdetü't-Tevârih*'dir. Tomar rulo şeklindeki bu yazmada minyatür yoktur. Sadece en başlarda burçları gösteren bir şekil, hemen ardından şematik bir Dünya haritası ile Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'dan başlamak üzere nesebnâme bölümünde adı geçen kişilerin isimlerinin yazılı olduğu çeşitli boylarda ve tezyinatlı çok sayıda madalyon yer alır.

Seyyid Lokmân, nesebnâme bölümü de dâhil olmak üzere *Tûmâr-ı Hümayûn*'un kitap formundaki nüshalarını hazırlatmış ve saray nakkaşhânesinde çalışan emrindeki sanatkârlara yaptırdığı çok sayıda

¹ Şehnâmecilik ve Osmanlı şehnâmecileri hakkında geniş bilgi için bk. Christine Woodhead, "Şehnâmecilik", *TDVİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 456-458.

² Metin, TO (II. Selim bölümü, 35. satır), B111^a, Y96^a, D196^a, TK91^a, T79^b (Nüshalardan beşinde sadece "Muharrem'inde" denirken TK'da "Muharrem'inün evâsıtında" yazılıdır).

³ Metin, B17^{b/15}, Y (4^a-4^b).

minyatürü bunların ilgili yerlerine koydurmuştur. İsimleri yine *Zübdetü't-Tevârih* olan bu nüshalardan tespit edilebilen üçü, Seyyid Lokmân tarafından Sultan III. Murad, Veziriazam Siyavuş Paşa ve Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa'ya sunulmuştur. İlk on iki Osmanlı padişahınunkiler de dâhil olmak üzere göz alıcı minyatürleri sebebiyle bu üç nüsha daha çok sanat tarihçilerinin dikkatini çekmiş ve bugüne kadar söz konusu yazmalar üzerinde sadece bu bağlamda çalışmalar yapılmıştır.⁴

Dönemin önemli hadiseleri ile veziriazam, vezir, vali, şeyhülislam, reisülküttab gibi sivil ve asker bürokratların tayinlerinin, nerdeyse gün gün ayrıntılı bir şekilde tam bir vekâyinâme tarzıyla anlatıldığı Osmanlı tarihi bölümünün metni ise bazı araştırmalarda rastlanan birkaç atf dışında esaslı bir çalışmaya konu olmamıştır. Bahsi geçen *Tûmâr-ı Hümmâyûn* ile bundan üretilen iki adet *Mücmelü't-Tûmâr* ve üç adet *Zübdetü't-Tevârih* nüshasının Osmanlı tarihi bölümünün tenkitli metni tarafımdan hazırlanmış olup önümüzdeki aylarda basılacaktır.

Bu çalışmada, sarayda 26 sene süreyle görevli olması sebebiyle pek çok olaya bizzat şahitlik etmiş olan Seyyid Lokmân'ın kendi kaleminden çıkan ve Kanûnî'nin son yedi yılı ile II. Selim ve III. Murad dönemlerinin tamamını

⁴ Suut Kemal Yetkin, "An Illuminated Manuscript of the Zubdat-al-Tavârih (The Cream of Histories)", *Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca*, 26-29 Settembre 1963, Venezia, Napoli 1965, 277-281; Glyn Munro Meredith-Owens, *Turkish Miniatures*, British Museum, Londra 1963, 19; Richard Ettinghausen, *Turkish Miniatures from the 13th to the 18th Century*, Collins/UNESCO New York 1965, 19-20; Filiz Ögütmen (Çağman), *XII. ve XVIII. Yüzyıllar Arasında Minyatür Sanatından Örnekler: Topkapı Sarayı Müzesi Minyatür Bölümü Rehberi*, İstanbul 1966, 30-31; Ivan Stchoukine, *La Peinture Turque d'Après les Manuscrits Illustrés 1re Partie: De Sulayman Ier à Osman II 1520-1622*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1966, 74-75, 120-122, 148-149; Günsel Renda, *Üç Zübdet-üt Tevarih Yazmasının İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1969; Günsel Renda, "Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 No.lu Silsilenamenin Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı V*, (1972-1973), İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1973, 443-495; Günsel Renda, "Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Zübdet-üt Tevarih'in Minyatürleri", *Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi*, III/6, İstanbul 1977, 58-67; Günsel Renda, "Chester Beatty Kitaplığındaki Zübdetü't-Tevarih ve Minyatürleri", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991, 485-506; Şule Aksoy, "Zübdetü't-Tevârih: Sultan III. Murad İçin Hazırlanan Bir Şehname", *P Dergisi (Sanat, Kültür, Antika)*, 3, İstanbul 1996, 17-37.

kapsayan bu çok önemli Osmanlı kroniğine ait altı adet yazma ayrıntılı şekilde tanıtılacaktır.

1. Eserin İsmi

Eserin elimizde bulunan altı adet nüshası aslında iki farklı metin üzerine tesis edilmiştir. Ana nüsha, tomar şeklindeki Topkapı Sarayı nüshasıdır (TO) ki bazı kayıtlarda zaman zaman *Tûmâr-ı Hümâyûn* ve *Nesebnâme-i Hümâyûn* olarak da anılmaktadır. Topkapı Sarayı diğer nüshası (TK), Türk ve İslam Eserleri nüshası (T) ve Dublin nüshası (D), yukarıda bahsedildiği gibi tomar şeklindeki nüshanın kitap formuna getirilmiş versiyonlarıdır. Bu dört nüshanın ismi mukaddimelerinde yazıldığı üzere *Zübdetü't-Tevârih*'dir.⁵

Londra (B) ve Yapı Kredi nüshalarında (Y) ise tomar şeklindeki nüshanın sadece Osmanlı tarihi bölümüne yer verilmiş olup tomarın baş tarafındaki kozmografya, coğrafya, insanın yaratılışı, peygamberler tarihi ve nesebnâme bölümleri son derece özet olarak yer alır. Bu iki nüshanın ismi, yine kendi mukaddimelerinde belirtildiği gibi *Mücmelü't-Tûmâr*'dır.⁶

2. Eserin Müellifi

Eserin baş tarafındaki nesebnâme bölümü ile Osmanlı tarihi bölümünün, Seyyid Lokmân'ın devraldığı Kanûnî devrindeki 1559 tarihine kadar olan kısmının müellifi meçhuldür.

Seyyid Lokmân'ın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Devlet kademesinde aldığı görevlere dair ayrıntılar, kendi eserlerindeki bazı kayıtlardan ve tayinleriyle ilgili arşiv belgelerinden çıkarılmaktadır. Eserlerinde künyesini Seyyid Lokmân b. Seyyid Hüseyin el-Âşûrî el-Hüseyinî el-Urmevî olarak verir.⁷ Osmanlı hizmetinde olduğuna dair verdiği ilk bilgi Musul'a bağlı Harîr kazasında kadılık yapmasıyla ilgilidir. Harîr kadısı sıfatıyla, 970 Zilkade'si evâsıtında (2-11 Temmuz 1563) Şehrizar beylerbeyliği merkezi olmak üzere inşa edilen Gülanber Kalesi'nin temel

⁵ Metin, TO (Mukaddime bölümü, 21. satır), TK2^b, T3^a, D5^b.

⁶ Metin, B17^b, Y4^b.

⁷ Metin, Y4^a, B17^{a/b}; Necîb Âsım, "Osmanlı Târihnüvisleri ve Müverrihleri: Şehnâmeciler", *TOEM*, I/7, İstanbul 1327, 430; Ahmed Tevhîd, "Hünernâme", *TOEM*, I/2, İstanbul 1326, 104; Bekir Kütükoğlu, "Lokmân b. Hüseyin", *TDVİA*, Ankara 2003, XXVII, 208-209.

atma merasiminde hazır bulunmuş ve Beylerbeyi Muzaffer Paşa'nın isteğiyle ilk harcı kendisi koymuştur.⁸

Daha sonra İstanbul'a gelen ve 30.000 akçe zeâmet verilerek sarayda Farsça şehname yazmak üzere şehnamecilik görevine getirilen Seyyid Lokmân bu memuriyete tayin tarihini *Şehnâme-i Selîm Hân* isimli eserinde 5 Şevval 976 (23 Mart 1569)⁹ olarak belirtirken incelememizin konusu olan eserde bu tarihin, daha önce işaret edildiği gibi 977 Muharrem'i ortaları (26 Haziran-5 Temmuz 1569) olduğu yazılıdır. *Hünernâme* isimli eserinde ise 977 Muharrem'i sonları (6-15 Temmuz 1569) olarak geçer.¹⁰

Lokmân, III. Mehmed tahta geçtikten sekiz ay kadar sonra 15 Muharrem 1004'de (20 Eylül 1595) görevinden azledilmiş, kendisine ilaveten 1591'de Türkçe mensur şehname yazmak üzere şehnameci tayin edilen Tâlikizâde Mehmed Subhî bu defa tek şehnameci olarak tayin edilmiştir.¹¹

Şehnâmecilik görevinden azledilmesine rağmen daha önce başlamış olduğu eseri tamamlaması istendiğinden 1596'da Eğri Seferi için orduya katılmışken İstanbul'a dönmüştür. Ancak yaptığı çalışmalar ilgi görmemiş ve kendisine kenar defterdarlığı verilerek uzaklaştırılmıştır. Ardından onun Mısır'a gittiğine dair kayıtlar mevcuttur. Hakkındaki son kaydın tarihi 1010 Cemaziyelahir'i sonlarıdır (27 Kasım 6 Aralık 1601). Hayatının bundan sonraki kısmı ve vefat tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.¹²

⁸ Metin, TO (Kanûnî bölümü, 276-277. satırlar), B97^a, Y84^a, D187^b, TK88^a, T76^b; Bekir Kütükoğlu, a.g.m., 208.

⁹ Seyyid Lokmân'ın *Şehnâme-i Selîm Hân*'ından (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, no. A.3595, vr. 13^b-14^b) naklen Filiz Çağman, "Şahname-i Selim Han ve Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı V*, (1972-1973), İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1973, 415.

¹⁰ Seyyid Lokmân'ın *Hünernâme*'sinin 2. cildinden (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, no. H.1524, vr. 10^b) naklen Bekir Kütükoğlu, a.g.m., 208; Bekir Kütükoğlu, "Şehnâmecilik Lokman", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991, 42; Bekir Kütükoğlu, "Şehnâmecilik Lokman", *Vekayi' nüvis, Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1994, 9.

¹¹ Erhan Afyoncu, "Talîkizâde Mehmed Suphî'nin Hayatı Hakkında Notlar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sy. 21, İstanbul 2001, 286-287, 293; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları II", *TTK Belgeler*, XXVI, sy. 30, Ankara 2005, 108.

¹² Necib Âsım, "Osmanlı Târihnüvisleri ve Müverrihleri: Şehnâmeciler", *TOEM*, I/7, 432; Ahmed Refik, *Âlimler ve Sanatkârlar*, Kitâbhâne-i Hilmî, İstanbul 1924, 92; Bekir

Seyyid Lokmân, hem Farsça manzum hem de Türkçe mensur olarak eserler kaleme almıştır. Gerek şehname gerekse vekâinâme türünde yazdığı eserlerinin çoğu kıymetli minyatürlerle süslüdür. Şehname olarak hazırladığı eserleri şunlardır:

1. *Zafername*: Feridun Ahmed Bey'in Sigetvar Seferi'yle ilgili eserinin şehname tarzında nazma geçirilmiş şeklidir.

2. *Selîm Hânnâme*: 1581'de tamamlanan eser II. Selim devri olaylarını ihtiva eder.

3. *Şehinşâhnâme*: III. Murad'a ayrılan bu şehnamenin ilk cildi 1574-1580 yılları olaylarını ihtiva eder. İkinci cildinde Koca Sinan Paşa'nın İran Seferi, Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü, Ferhad Paşa'nın Revan Seferi, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran'daki mücadelesi ve veziriazamlığı gibi konular anlatılır.

Seyyid Lokmân'ın şehname tarzı dışında kaleme aldığı, bir kısmı vekâinâme özelliği taşıyan eserleri de şunlardır:

1. *Hünernâme*: Ârifî Fethullah Çelebi'nin başlattığı, selefi Eflâtûn-ı Şirvânî'nin ancak üç faslını yazabildiği eserin Seyyid Lokmân tarafından tamamlanmasıyla oluşmuştur.

2. *Zübdetü't-Tevârîh*: Özellikle Osmanlı tarihi bölümü tam bir vekâinâme özelliği taşıyan bu eser, incelememizin konusu olup tafsilat aşağıda verilecektir.

3. *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilil-Osmâniyye*: Seyyid Lokmân'ın 1588'de yazdığı bu eser, Osmanlı padişahlarının dış görünüşlerinin özelliklerini, beden alâmetlerini ve vasıflarını ihtiva eder.

4. *Oğuznâme*: III. Mehmed döneminde 1008 (1599-1600) yılında hazırlanan eserin Seyyid Lokmân'a ait olduğu baş kısmında mevcut bir şüirden anlaşılmalıdır. Kitap aslında bir Selçuklu tarihi özetidir ve Osman Bey'in ortaya çıkışına kadar gelir.¹³

Kütükoğlu, "Lokmân b. Hüseyin", *TDVİA*, 208; Bekir Kütükoğlu, "Şehnameci Lokman", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, 47-48; Bekir Kütükoğlu, "Şehnameci Lokman", *Vekayi'nüvis, Makaleler*, 14-15.

¹³ Bekir Kütükoğlu, "Lokmân b. Hüseyin", *TDVİA*, 208-209; Ahmed Refik, *a.g.e.*, 81-94; Ahmed Tevhîd, *a.g.m.*, 103-111; Ahmed Tevhîd, "Hünernâme", *TOEM*, VIII-XI/49-62, İstanbul 1337, 85-86.

3. Eserin Yazılış Sebebi Ve Muhtevası

Tomar şeklindeki *Zübdetü't-Tevârih*'i kaleme alan ve Osmanlı tarihi bölümünü Kanûnî devrinin son yıllarına kadar getiren ismini bilmediğimiz müellif, eserin yazılış sebebini mukaddimede açıklamaktadır. Eserin Osmanlı tarihi bölümünü yazmaya, bu meçhul müellifin bıraktığı yerden devam eden ve III. Mehmed devrine kadar getiren Seyyid Lokmân, bahsi geçen mukaddimeyi diğer *Zübdetü't-Tevârih* nüshalarında hiç değiştirmeden aynen kullanmıştır. Burada özetle şöyle denmektedir:

“Diledim ki cenâb-ı Hakk’ın yarattıklarından çok küçük bir bölümünü anlatayım, göklerin ve yerlerin durumlarını yazıp resimleyeyim, insanoğlunun babası Âdem Peygamber’den itibaren gelen enbiyanın, her ne kadar Kur’ân-ı Kerim’de işaret edildiği üzere sayılmayacak kadar çok olsalar da aralarından isimleri ve eserleri bilinenlerin temiz neseplerinin Âdem Peygamber’e nasıl ulaştığını, nübüvvet zamanlarını, gönderilme sebeplerini ve ömür müddetlerini bildireyim.

Tarih sahnesine çıkıp büyük topraklara sahip devletler kuran Pîşdâdî, Keyânî, Eşkânî ve Sâsânî hükümdarlarının tahta geçiş tarihleri, saltanat ve ömür müddetleri ile neseplerinin birbirlerine Âdem Peygamber’e nasıl ulaştığını yazayım. Özellikle Hz. Peygamber’in mübarek ecdadını Âdem Peygamber’e kadar silsile hâlinde verdikten sonra dört büyük halifesinin neseplerini, hilafet müddetlerini ve vefatlarını açıklayayım. Akabinde Emevîler, Abbâsîler, Eyyûbîler, Fâtımîler, Memlûkler, Saffârîler, Sâmânîler, Gaznelîler, Deylemîler, Selçuklular, Kısîsîler, Selgarîler, Harzemşahlar ve Cengizîlerden gelen hükümdarların da saltanat müddetleri ile neseplerinden bahsedeyim.

Ayrıca padişahımız Sultan Süleyman hazretlerine gelinceye kadar ataları olan eski padişahların neseplerinin Nûh Peygamber’e nasıl ulaştığını; cülus tarihleri, saltanat müddetleri, fetihleri ve vefat tarihlerini; devletli padişahımızın saltanata cülus etmesinden itibaren hangi toprakları Osmanlı mülküne kattığını ayrıntıları ile anlatayım. Yine âlimler ve velilerin irşat tarikatları ne şekilde Hz. Peygamber’e bağlanır, kısaca açıklayayım.”¹⁴

Bu muhteva ile tomardaki Osmanlı tarihini Kanûnî devrinin son yıllarına kadar getiren meçhul müelliften sonra eseri devralan Seyyid

¹⁴ Metin, TO (Mukaddime bölümü, 7-19. satırlar), D (5^a-5^b), T (2^b-3^a), TK (2^b-3^a).

Lokmân, yazmaya III. Mehmed'in cülusuna kadar devam etmiştir. Tomardan üretilen üç adet *Zübdetü't-Tevârih* nüshasından TK'da 38, T'de 39 ve D'de 43 adet minyatür vardır. Bunlardan on ikisi ilk Osmanlı padişahlarının minyatürleridir.

4. Eserin Yazılış Tarihi

Tomar şeklindeki nüshanın kim olduğu meçhul müellifinin mukaddimedeki ifadelerinden, eserin yazılmasına Kanûnî devrinin bilinmeyen bir noktasında başlandığını anlıyoruz.¹⁵ Burada öteden beri tarih araştırmacılarının sorduğu soru, Seyyid Lokmân'ın bu tarih yazma görevini, *Tûmâr-ı Hümmâyûn*'da kayıtlı Osmanlı tarihinin neresinde teslim aldığı, yani yazmaya hangi tarihten itibaren devam ettiği. Bu sorunun cevabını, müellifimizin tomar şeklindeki nüshadan nesebnâme bölümünü çıkararak ve Osmanlı tarihiyle ilgili kendisinden önce yazılan bölümleri daha da kısaltarak kendi yazdıklarıyla meydana getirdiği *Mücmeliü't-Tûmâr*'ın elimizde mevcut iki nüshasından Hoca Sâdeddin Efendi'ye sunulandaki bir bilgiden yola çıkarak ilk defa bu çalışmamızda vermiş bulunuyoruz. Müellif söz konusu nüshanın 74^b sayfasının derkenarına, Sâdeddin Efendi'ye hitaben kendi el yazısıyla düştüğü notta Osmanlı tarihini yazmaya başladığı noktayı açıklamaktadır. Müellifimiz bu notunda, "Bu seferden aşağı bilcümle bu bendelerindir. Islâhına inâyet-i aliyye erzânî kılınp ve sehv ü hatâsı afv buyurıla" demektedir.

Notun hizasına baktığımızda, sözü edilen seferin, Şehzade Selim ile Şehzade Bayezid arasındaki mücadelenin kızışması üzerine Kanûnî'nin 26 Şaban 966 (5 Haziran 1559) Pazartesi günü bizzat Anadolu'ya geçerek çıkmaya karar verdiği sefer olduğunu görüyoruz.¹⁶

Osmanlı tarihi bölümünün en geniş olduğu nüsha, tomar şeklindeki Topkapı Sarayı nüshasıdır ki III. Mehmed'in tahta cülusunun ertesi günü olan 17 Cemaziyelevvel 1003 Cumartesi (28 Ocak 1595) gününe kadar gelmektedir. Bu durumda eserdeki Kanûnî'nin son dönemini, II. Selim ve III.

¹⁵ Metin, "...sultân ibnü's-sultân pâdişâhımız Sultân Süleymân -halledallâhu saltanatehû ilâ inkirâzi'z-zamân- hazretlerine gelince neseb-i büzürgvârları ..." TO (Mukaddime bölümü, 16-17. satır).

¹⁶ Metin, "Ve çün sene-i mezbûre (966) Şaban'ının yirmi altıncısı vâki olan Düşenbih (5 Haziran 1559 Pazartesi) günü ki ..." TO (Kanûnî bölümü, 236. satır), T74^b, B87^a, Y74^b, D182^a, TK86^a.

Murad dönemlerinin ise tamamını kapsayan 5 Haziran 1559-28 Ocak 1595 arasındaki 35 yılı aşkın süredeki Osmanlı tarihini, Seyyid Lokmân'ın bizzat yazdığını söyleyebiliriz. Müellif *Şehnâme-i Hümmâyûn* nazmı için 977/1569'da görevlendirildiğine göre tomar şeklindeki *Zübdetü't-Tevârih*'e de kalnan yerden yani on sene önceki olaylarla devam ettiği anlaşılmaktadır.¹⁷

5. Eserin Nüshaları

5.1. Topkapı Sarayı Nüshası (Tomar) (TO)

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A.3599 numarada kayıtlı nüshadır.¹⁸ Kataloglardaki bilgilere göre boyutları 31,16x0,79 m olan bir tomardır. Âharlı kâğıt ve serlevhası tezhipli ve kûfî yazılı bir çerçeve içindedir.¹⁹

İlk bölümde kozmografya ve coğrafya bilgileri, insanın yaratılışı, Hz. Âdem'den başlayarak diğer peygamberler, dört halife, on iki imam ve diğer halifeler, dört mezhep imamı ile çeşitli devletlerin hanedanlarına ait nesebnâme yer alır.

Osmanlı tarihi tahminen 15. metrede başlamaktadır. Osmanlıların ortaya çıkışını anlatan bölüm 10 uzun ve 48 kısa satırdır. Çoğu üçgen şeklinde bölümlerde olmak üzere Osman Gazi 18, Orhan Gazi 18, I. Murad 31, Yıldırım Bayezid 31, I. Mehmed 29, II. Murad 31, Fatih 28, II. Bayezid 32, I. Selim 32 kısa satırda muhtasar olarak anlatılmaktadır.

Kanûnî devri, başta tam uzunluğa ulaşana kadar 16 değişik uzunlukta satır, 282 tam uzunlukta satır ve sonda 35 değişik uzunlukta kısa satır olmak üzere toplam 333 satırdır.

¹⁷ *Zübdetü't-Tevârih* nüshalarında nesebnâme bölümünden sonra yer alan ve en geniş şekliyle tomar şeklindeki nüshada, Osmanlıların ortaya çıkışından III. Mehmed'in 1595'de tahta geçişine kadar gelen Osmanlı tarihini Seyyid Lokmân'ın hangi noktadan itibaren kaleme aldığı bilinmiyordu. Bu tarihin tarafımdan tespit edildiği ve söz konusu eserdeki Osmanlı tarihinin, 1559-1595 tarihleri arasındaki 35 yıllık bölümünün bizzat kendi kaleminden çıktığı hususu, İstanbul'da düzenlenen bir kongrede, 12 Şubat 2022 günü sunduğum bir bildiriyle açıklanmıştır. Bildiri metni için bk. İbrahim Pazan, *II. International Conference on the Studies of Ottoman Empire in Three Continents, February 11-13, 2022/Istanbul-Turkey, Proceedings Book*, ed. Ahmed Abdoh Tarabeik, s. 237-244.

¹⁸ Topkapı Sarayı nüshasının (tomar) mukaddimesi için bk. Ek 1.

¹⁹ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, I, 241.

II. Selim devri, başta tam uzunluğa ulaşına kadar 16 değişik uzunlukta satır, 199 tam uzunlukta satır ve sonda 19 değişik uzunlukta kısa satır olmak üzere toplam 234 satırdır.

III. Murad devri, başta tam uzunluğa ulaşına kadar 21 değişik uzunlukta satır, 667 tam uzunlukta satır ve sonda 18 değişik uzunlukta kısa satır olmak üzere toplam 706 satırdır.

III. Mehmed devrine, tam uzunluğa ulaşına kadar 18 değişik uzunlukta satırla başlanmakta ve tomar burada bitmektedir. Son üç satırın bazı bölümleri, rutubet ve başka tesirlerle okunamayacak hâdedir.

Osmanlı tarihi bölümü olarak nüshaların en geniş şekli bu nüsha olup 28 Ocak 1595 tarihine kadar gelmektedir. Anlatılan olaylar bakımından diğer beş nüshadan 13 Ekim 1576'ya ulaşan Y nüshası, III. Murad devri 98. satırda; 1 Ekim 1583'e ulaşan T nüshası 317. satırda; 21 Ekim 1583'e ulaşan D nüshası 327. satırda; 13-22 Mart 1585'e ulaşan B nüshası 391. satırda ve 15 Nisan 1586'ya ulaşan TK nüshası da 428. satırda sona ermektedir. III. Murad devrinin son 278 satırı ile III. Mehmed devrine ait 18 satır metin, diğer nüshalarda mevcut değildir.

Bu nüshada minyatür yoktur. Sadece en baştaki mukaddimeden sonra burçları gösteren bir şekil ile hemen ardından şematik bir Dünya haritası mevcuttur. Nesebnâme bölümü, ortasında Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın isimlerinin birlikte yazılı olduğu tezyinatlı ve büyük bir madalyonla başlar. İsimlerin çevresinde Âl-i İmrân sûresi 33 ve 34. âyetleri yer alır. Peygamberler ve diğer önemli şahsiyetlerin isimleri hep böyle büyük ve süslü madalyonların içindedir. Âdem ve Havvâ, Şît, Keyûmers, İdrîs, Nûh, Zülkarneyn el-ekber, Hızır, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, İsmâîl, Lût, İshâk, Şuayb, Yakûb, Yûsuf, Eyyûb, Mûsâ, Hârûn, İlyâs, Yûşa, Elyesa, Harkîl, İşmoîl, Şa'ya, Dâvûd, Yûhannâ, Süleymân, Zülkifl, Yûnus, İskender-i Zülkarneyn, Üzeyr, Eremyâ, Zekeriyâ, Yahyâ, İsâ, Muhammed, Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Alî ve ilk on iki Osmanlı padişahının isimlerinin yazılı olduğu büyük madalyonların toplam sayısı 53'tür. Keyûmers, Zülkarneyn el-ekber, İskender-i Zülkarneyn ve ilk sekiz Osmanlı padişahının isimlerinin yazılı olduğu madalyonlarda isimlerin çevresinde başka yazı yoktur. Diğer şahısların isimleri çeşitli büyüklüklerde küçük dairelerin içine yazılmıştır. Madalyonların ve dairelerin civarında isimleri yazılı kişilerle ilgili çeşitli uzunluklarda metinler serpiştirilmiştir.

En ortada Hz. Peygamber'in şeceresi Hz. İsmâîl, İbrâhîm, Nûh, İdrîs ve Şîit üzerinden 52 kişiyle Hz. Âdem'e ulaşır. Hz. Ebû Bekr'in şeceresi Hz. Peygamber'in 7. atası Mürre'de, Hz. Ömer'inki 8. atası Ka'b'da, Hz. Osmân'inki 4. atası Abdümenâf'ta, Hz. Ali'ninki 2. atası Abdülmuttalib'de birleşir.

Nüshada kaydedilen olaylar, III. Mehmed'in 16 Cemaziyelevvel 1003'te (27 Ocak 1595) tahta geçmesi ve ertesi gün babası III. Murad'ın ve boğdurulan 19 şehzadesinin defnedilmesiyle bitmektedir. Merhum Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'nun (ö. 1990) kaleme aldığı "Lokmân b. Hüseyin" maddesinde ve diğer bir makalesinde geçen "... en geniş şekliyle III. Murad'ın cülûsu üzerine boğdurulan şehzadelerin defni olayı ile son bulur." ifadesinde III. Mehmed yerine sehven III. Murad yazılmıştır.²⁰

5.2. Topkapı Sarayı Diğer Nüshası (TK)

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H.1321 numarada kayıtlı nüshadır.²¹ Aynı yerdeki rulo/tomar şeklindeki *Zübdetü't-Tevârih* nüshasından üretilmiş üç nüshadan biri olup Veziriazam Siyavuş Paşa'ya sunulmuştur.

Kataloglardaki bilgilere göre kâğıt boyutu 610x395 mm'dir.²² Günsel Renda, kırmızı üzerine altın yıldız köşebentler, kıvrımdal ve çiçeklerle süslü Yıldız cildinin boyutlarını 623x408 mm, kâğıt boyutunu ise 610x401 mm olarak vermektedir.²³ Cildinin ön yüzünde ay yıldızın altında "el-Gâzî" ile II. Abdülhamid'in tuğrası ve altta "Zü'l-vecheyn Kütübhâne-i Hümayûnu", arka yüzünde ise üstte "Hazîne-i Hümayûndan mevrûd âsârdandır", ortada "Silsilenâme-i Şerîfe-i Nebeviyye ve Nesebnâme-i Muvazzaha-i Aliyye" ve altta "Numero 21" ibareleri yazılıdır.

²⁰ Bekir Kütükoğlu, "Lokmân b. Hüseyin", *TDVİA*, 209; Bekir Kütükoğlu, "Şehnâme-i Lokman", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, 45; Bekir Kütükoğlu, "Şehnâme-i Lokman", *Vekayi'nüvis, Makaleler*, 13.

²¹ Topkapı Sarayı diğer nüshasının ilk sayfası için bk. Ek 2.

²² Fehmi Edhem Karatay, *a.g.e.*, 222.

²³ Günsel Renda, "Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 No.lu Sisilenamenin Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı V*, (1972-1973), İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1973, 443. Ne yazık ki son zamanlarda araştırmacıların kütüphanelerdeki yazma eserleri eline alması bir yana görmesi dahi mümkün olmadığından bu tür bilgileri, eski zamanlarda görenlerden nakletmekten başka bir yol bulunmamaktadır.

Yazma 116 varaktır. Okunaklı ve büyük ölçüde harekeli nesih bir hatla âharlı kalın kâğıda yazılmıştır. Sayfalar tek sütun tertibi ile 37 satırlıdır. İstisna olarak 108 numaralı varakta her iki yüzde 38'er satır vardır.

Metin, 1^b-116^a arasındadır. 1^a'da sadece sayfanın en üstünde "Silsilenâme-i Nebî" yazılıdır. Hem cildinin üzerine hem de bu sayfaya "Silsilenâme" yazılması, eserin isminin kütüphane kayıtlarına bu şekilde geçmesine sebep olmuş, kataloglarda da böylece yer almıştır. Hâlbuki mukaddime bölümünün sonunda eserin adının "*Zübdetü't-Tevârih*" olduğu açıkça yazılıdır.

Yazmada bir gök haritası ile bir yer haritasına ilaveten ilk on iki Osmanlı padişahının kiler de dâhil 38 adet minyatür yer almaktadır.

1^b ve 2^a sayfalarının dört köşesine lacivert üzerine altın yaldızla tezhipli köşebent yapılmış, ortalarına altın yaldız hatla birer daire çizilmiştir. Bunların arası altın yaldızla halkârî süsleme uygulanarak doldurulmuştur. Ortalardaki dairelere kırmızı mürekkeple satır araları altın yaldızla doldurulmuş bir metin yazılmıştır. Metnin 1^b'deki yuvarlakta yer alan bölümünde yazmanın muhtevası anlatılmış, 2^a'da yer alan dairede ithaf bölümüyle devam edilmiştir.

2^b'deki serlevha iki tarafta iki yarım kubbe ve ortada büyük kubbe şeklinde tezyin ve tezhipli, cetvellidir. Ortasına altın yaldızla En'am sûresi ilk âyetinin ilk bölümü "Kâla'llâhu te'âlâ" ifadesiyle birlikte üç satır hâlinde yazılmıştır. 2^b'de başlayan mukaddime bölümü 3^a'da devam etmekte ve dikdörtgen şeklinde tezhiplenmiş bir alanla sona ermektedir. Tezhipli alanın ortasına altın yaldızla Mü'min sûresi 64. âyetinin ilk bölümü yazılmıştır (hattat sehven âyet-i kerîmenin başına "El-hamdü" yazmıştır). Buna benzer başlık şeklindeki tezhipten 18^b, 72^a, ve 115^b sayfalarında da vardır. Nüshanın başında 6, sonunda 5 adet boş varak mevcuttur.

115^b'nin altında altı sütun tertibiyle yazılı ve 116^a'da devam eden toplam 144 beyitli bir manzume yer almaktadır. Nüshanın sunulduğu Siyavuş Paşa'ya hitaben yazılmıştır.

116^b ise boş olup sadece sayfanın üst tarafında yazmayla ilgili bazı rakamsal değerler yazılıdır.

Bu nüshanın iki varağı bilinmeyen bir sebeple T nüshasına karışmıştır.²⁴ Ancak TK'daki varak eksiklikleri sadece bunlar değildir. TK'nın metni, TO, T ve D nüshaları ile karşılaştırılarak ve reddâdelerin yanı sıra varakların sırasını belirlemede ikinci bir reddâde görevi yapan şecerelerin sürekliliği de dikkatli bir şekilde takip edilerek şu sonuçlara varılmıştır:

21^a, 20^b'deki reddâde kelimesi "cebel-i Nûr" ile başlamamaktadır. D51^{a/10}-52^{a/19} arası ilgili metnin burada olmadığı göz önüne alındığında bir yüzünde bu metin, diğer yüzünde T ve D'de mevcut olan Hz. Âdem-Hz. Havvâ minyatürü bulunan bir varağın eksik olduğunu söyleyebiliriz. Bu eksik varaktan sonra bir şekilde T'ye karışmış olan 19 ve 20 numaralı varaklar TK'nın varakları olarak bu araya girmelidir.

Ayrıca bu arada TO'daki ilgili bölüm ile D55^{b/10}-59^{b/1} arasında yer alan Hz. İdris'in kıssası ve Hz. Nûh'un kıssasının ilk bölümü eksiktir. Yine sayfaların alt bölümünde devam eden Kâbil'in şeceresinden Şehlûk, Şuntîr, Hercît, Meyâveş, Efrûş, Mâlinûs ve Fergân'ın isimlerinin yazılı olduğu daireler ile bunlara ait kıssaların bulunmadığı görülmektedir. Belirtilen bu bilgilerin eksik olan bir varakta bulunduğunu rahatlıkla tahmin edebiliriz. 49 ve 50 numaralı varaklar da yanlış yerde olup 44 ile 45 numaralı varaklar arasında ve 50, 49 sırasında olmalıdır.

Varak sırası: ... 20, Eksik Varak 1, T19, T20, Eksik Varak 2, 21, ..., 44, 50, 49, 45, 46, 47, 48, 51, ...

Bu nüshada Osmanlı tarihi 71^a'da başlar, 115^b'de biter. Müellifin bizzat kaleme aldığı, 26 Şaban 966 (5 Haziran 1559) tarihindeki olayları ihtiva eden bölüm 86^a'da başlamaktadır.

Nüshada kaydedilen olaylar, 26 Rebiyülahir 994 (15 Nisan 1586) tarihinde Siyavuş Paşa'nın ikinci defa veziriazam oluşuna kadar devam etmektedir.²⁵ İthaf metninde ise nüshanın Siyavuş Paşa'ya, birinci veziriazamlık dönemine tesadüf eden 991/1583 senesinde takdim edildiği yazılıdır. Nüshaya bu tarihten sonraki olayların yazılmasına 3 sene kadar daha devam edildiği anlaşılmaktadır.

5.3. Türk ve İslam Eserleri Nüshası (T)

²⁴ Günsel Renda, a.g.m., 447.

²⁵ Metin, TK115^b.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1973 numarada kayıtlı nüshadır.²⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki rulo/tomar şeklindeki *Zübdetü't-Tevârih* nüshasından üretilmiş üç nüshadan biri olup III. Murad'a sunulmuştur. Bu üç nüshadan en büyük boyutlu olanıdır.

Kemal Çığ'ın verdiği bilgiye göre kâğıt boyutu 650x420 mm'dir. Cildi mukavva üzerine yeşil deri kaplanarak yapılmıştır. Ortadaki yuvarlak şemsesi ile köşebentlerinin üzerindeki süslemelerde çeşitli renkler kullanılmıştır. Köşebent ile şemse arasındaki alana altın yaldızla halkârî süsleme uygulanmıştır. Kenar bordürü yaldızla helezoni şekilde çizilmiş rumi motiflidir. Dış ve iç kenarı kalın yaldız hatla cetvelenmiştir. Üst ve alt kapakların iç yüzü mavi renk kâğıtla kaplanmıştır. Salbekli oval şemse ve köşebentlerinin içi gümüş yaldızla doldurulmuş, etrafı altın yaldız hatla cetvelenmiştir. Dış ve iç kenarı yaldız hatla cetvellidir. Karşısındaki sahife de aynı şekilde karton kâğıdıdır.²⁷ Yazmanın ölçülerini Günsel Renda 647x413 mm olarak belirtmiştir.²⁸

Yazma 99 varaktır. Metin 1^b-99^b arasındadır. Okunaklı ve yer yer harekeli nesih bir hatla yazılmıştır. Bu 197 sayfadan 3^b-6^a, 7^a-16^a, 17^a-17^b, 64^a-64^b, 66^a-77^b, 78^b-88^a ve 89^a-99^a arası toplam 93 sayfa tek sütun tertibi ile 37 satırlıdır. 18^a'da 39 satır, 65^a ve 65^b'de 36'şar satır, son sayfa olan 99^b'de 33 satır vardır. Diğer sayfalardan kırk tanesinde, yarıya yakını tam sayfa olmak üzere bir gök haritası ile ilk on iki Osmanlı padişahınunkiler de dâhil 39 adet minyatür bulunur. Geri kalan sayfalarda şecereleler vardır. Minyatür ve şecere bulunanlar dışındaki varakların b yüzlerinde reddâde vardır.

1^a'da sayfanın en üstünde, üzerlerine Latin harfleriyle T 437 ve T 1973 yazılı iki adet envanter numarası pulu alt alta yapıştırılmıştır. Birinci pulun üzeri çizilerek iptal edilmiştir. Ortada solda kırmızı kalemle "resm 40" ve "sahîfe 197" ibareleri yazılıdır. Sayfanın altında "709" rakamıyla alt alta iki adet vakıf mührü mevcuttur. Mühürde "An vakf-ı ismetlü devletlü Pertevniyâl Vâlide Sultân -'aliyyetü's-şân- hazretleri 1279" yazılıdır. Bunların da altında "Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi" kaşesi ile "2234" rakamı mevcuttur.

²⁶ Türk ve İslam Eserleri nüshasının ilk sayfası için bk. Ek 3.

²⁷ Kemal Çığ, "Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Minyatürlü Kitapların Kataloğu", *Şarkiyat Mecmuası*, III, İstanbul 1959, 59-60.

²⁸ Günsel Renda, "Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Zübdet-üt Tevarih'in Minyatürleri", *Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi*, Yıl: 3, sy. 6, İstanbul 1977, 60.

1^b ve 2^a sayfalarının dört köşesine lacivert üzerine tezhipli köşebent yapılmış, ortalarına altın yıldız kalın bir hatla birer daire çizilmiştir. Bunların arası altın yıldızla halkârî süsleme uygulanarak doldurulmuştur. Ortalardaki dairelerde kırmızı mürekkeple satır araları süslemeli bir metin yazılmıştır. Metnin 1^b'deki yuvarlakta yer alan bölümünde yazmanın muhtevası anlatılmış, 2^a'da yer alan dairede ithaf bölümüyle devam edilmiştir. Her iki sayfada, dairelerin altına, zahriyede olduğu gibi "Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi" kaşesi basılmış ve altına "2234" rakamı yazılmıştır.

2^b'deki serlevha mihrap şeklinde tezyin ve tezhipli, cetvellidir. Ortasına üstübeçle En'am sûresi ilk âyetinin ilk bölümü Besmele ile birlikte yazılmıştır. 2^b'de başlayan mukaddime bölümü 3^a'da devam etmekte ve dikedörtgen şeklinde tezhiplenmiş bir alanla sona ermektedir. Tezhipli alanın ortasına kırmızı mürekkeple Mü'min sûresi 64. âyetinin ilk bölümü yazılmıştır. Buna benzer başlık şeklindeki tezhipten 16^b, 18^b, 43^b, 58^a, 59^a-63^b arasındaki sayfaların tamamında, 78^a ve 88^b sayfalarında da vardır. 2^b ve 3^a sayfalarının kenarları zerefşandır. Yazmadaki sayfaların tamamı altın yıldız hatla cetvellidir.

TK ve D nüshalarında mevcut yer haritasının bulunduğu varak bu nüshada eksiktir. T'de 13^a her ne kadar 12^b'deki reddâde kelimesi "kaçan" ile başlıyorsa da TO'daki ilgili bölüm ile TK13^{b/25}-14^{b/28} ve D33^{a/6}-35^{b/2} arası aynı metinler T'de eksiktir. Zaten "bunuñ" olması gereken silinmiş eski reddâde, yenisinin altında belli belirsiz fark edilmektedir. Reddâdede yapılan bu değişiklik, haritanın eksikliğinin yanı sıra metnin de eksik olduğunun fark edilmesini güçleştirmiştir. Eksik olan bu varığın bir yüzünde TO, TK ve D'deki ilgili metnin, diğer yüzünde de yer haritasının bulunduğu söyleyebiliriz.

T'de 19 ve 20 numaralı varaklar TK nüshasına ait olup bir şekilde bu nüshaya karışmıştır. Bu durumda 18^a'dan itibaren TO'daki ilgili bölüm ile D51^{b/10}-52^{b/19} arasındaki aynı metin ve D55^b ile D56^a'daki Hz. İdrîs kıssasının ilk bölümü eksiktir. Ayrıca sayfaların alt bölümünde devam eden Kâbil'in şeceresinden Âvîl, Râvîl, Kaftarîm, Masrîm, Nakrâveş ve Nakâris'in isimlerinin yazılı olduğu daireler ile Nakrâveş'in kıssası ve Nakâris'in kıssasının ilk bölümünün bulunmadığı görülmektedir. Yine sayfaların üst bölümünde devam eden Hz. Şît'in şeceresinden Anûş, Kaynân, Mehlâyîl, Keyûmers ve Yezd'in isimlerinin yazılı olduğu daireler eksiktir. Belirtilen bu

bilgilerin ve gerçekte eksik olan Hz. Şît minyatürünün, eksik olan iki varığın her iki yüzünü de dolduracağını tahmin edebiliriz.

24 numaralı varaktan sonra gelen mevcut şecerede eksiklik vardır. Hz. Nûh evladından Hâm'ın neslinden Kibt'tan sonra 12 batın atlanarak Fersûn'a geçilmiştir. Hz. Hûd ve Hz. Sâlih kıssaları ve minyatürü mevcut değildir. Dolayısıyla burada da en az iki varak eksiktir. Yine aynı silsile takip edildiğinde 26 ve 27 numaralı varakların yer değiştirmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu durumda doğru varak sıralaması şu şekilde olur:

... 12, Eksik Varak 1, 13, 14, 15, 16, 17, 18, Eksik Varak 2, Eksik Varak 3, (19 ve 20 numaralı varaklar TK'ya aittir), 21, 22, 23, 24, Eksik Varak 4, Eksik Varak 5, 25, 27, 26, 28, 29, 30, ...

Bu nüshada Osmanlı tarihi 58^a'da başlar. Son varak 99^b'de biter. Müellifin bizzat kaleme aldığı, 26 Şaban 966 (5 Haziran 1559) tarihinden sonraki olayları ihtiva eden bölüm, 74^b'de başlamaktadır.

Nüshada kaydedilen olaylar, 24 Ramazan 991 (1 Ekim 1583) tarihinde Rumeli Beylerbeyi Cafer Paşa'ya vezirlik verilerek onun yerine Budin Beylerbeyi Ali Paşa'nın tayin edilmesi ve diğer bazı tayinlerle son bulmaktadır.

5.4. Dublin Nüshası (D)

Dublin'deki Chester Beatty Müzesi T 414 numarada kayıtlı nüshadır.²⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki rulo/tomar şeklindeki *Zübdetü't-Tevârih* nüshasından üretilmiş üç nüshadan biri olup Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa'ya sunulmuştur. Minyatürlü üç nüshadan en küçük boyutlu olanıdır. Eni ve boyu diğer iki nüshanın yaklaşık üçte ikisi kadardır.

Minorsky'nin kataloğunda ve müzenin internet sitesinde verilen bilgilere göre, 405 mm x 277 mm x 53 mm boyutlarındaki cildi kızıl kahverengi deri, muklepli, şirazeli, her iki kapak ve muklep altın yaldız köşebentli ve salbekli oval şemseli, baştan başa altın yaldız çiçek deseni süslemelidir. Üst ve alt kapakların iç yüzü sarı renk kâğıtla kaplanmıştır.³⁰

²⁹ Dublin nüshasının ilk sayfası için bk. Ek 4.

³⁰ Vladimir Minorsky, *The Chester Beatty Library: A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures*, Dublin 1958, 21-25.

Yazma 254 varaktır. On iki adet varak ayrı ayrı teşhir edilmek üzere yazmadan çıkarılmıştır. Bunlar 54, 61, 68, 81, 82, 121, 129, 146, 152, 158, 160 ve 253 numaralı varaklar olup Dublin Chester Beatty Müzesi'nin internet sitesinde görüntülenebilmektedir.

Kâğıt boyutu 395 x 250 mm, yazı alanı boyutu 297 x 185 mm'dir. Okunaklı ve yer yer harekeli nesih bir hatla koyu krem rengi, âharlı kalın kâğıda yazılmıştır. Bütün sayfalar içi altın yaldızla doldurulmuş üç siyah çizgi cetvellidir. Minyatür veya şecere bulunmayan 5-52 ile 162-254 arası 265 sayfadaki metin, tek sütun tertibi ile 19 satırlıdır. Minyatür veya şecere bulunmayan diğer sayfalarda değişik sayıda satır bulunur. Yazmada bir gök haritası, bir yer haritası ile ilk on iki Osmanlı padişahının kiler de dâhil 43 adet minyatür yer almaktadır.

1^a boştur. Sayfanın ortasında yer alan ve muhtemelen içinde temellük kaydı bulunan madalyon silinmiştir. 1^b'de muhtemelen nüshanın istinsahından sonraki zamanlarda yazılmış bir takdim yazısı yer alır. Takdimde geçen ifadelerden nüshanın sunulduğu Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa'nın, hatta eserin Osmanlı tarihi bölümünün müellifi Seyyid Lokmân'ın vefatlarından sonra kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Sayfanın başındaki serlevha kubbe şeklinde tezyin ve tezhipli, cetvellidir. Altın yaldızla kaplı başlık bölümünde herhangi bir yazı yoktur.

2^a'da ilk on iki padişah için isimleri yazılı olduğu birer başlık ve altlarındaki üçgen şeklindeki bölümlere cülus ve vefat tarihleri ile saltanat müddetleri yazılmıştır ki bu bilgiler de nüshaya daha sonra ilave edilmiştir. III. Murad için ayrılan bölümde üçgenin içi boştur. 2^b boştur. 3^a'da altın yaldız cetvel içinde tamamlanmamış tam sayfa bir süsleme yer alır. Tezhibi bitirilmemiş 3^b ve 4^a sayfalarının ortasında yine süslemesi yarım bırakılmış dairelerin çevresinde, nüshanın sunulduğu Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa'ya hitaben yazılmış iki kıta manzume yer alır.

4^b'de unvan sayfasında, altın yaldız ve lacivert rengin hâkim olduğu iki küçük, bir büyük kubbe şeklinde tezhipli serlevha yer alır. Bunun altındaki dikdörtgen şeklindeki aynı tarz tezhipli bölümde "Kitâb-ı Zübdetü't-Tevârih" yazılıdır. Serlevhanın altında başlayan mukaddime bölümü 5^a ve 5^b'de devam etmekte ve dikdörtgen şeklinde tezhiplenmiş bir alanla sona ermektedir. Tezhipli alanın ortasına beyaz üstübeç mürekkebiyle Mü'min sûresi 64. âyetinin ilk bölümü yazılmıştır. Buna benzer başlık şeklindeki

tezhipten 45^b, 53^b, 55^b ve 58^a sayfalarında da vardır. Nüshanın başında 6, sonunda 5 adet boş varak mevcuttur.

Bu nüshanın nesebnâme bölümündeki pek çok varak, olması gereken yerde değildir. 54^a, 53^b'deki reddâde kelimesi "çünkü" ile başlamamaktadır. Bu ipucundan yola çıkarak diğer varakları incelediğimizde 74 numaralı varağın, 53 ile 54 numaralı varakların arasında olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde 61 numaralı varaktan sonra gelen mevcut şecerede eksiklik vardır. İlerleyen varaklar kontrol edildiğinde müteakip varağın 76 numaralı varak olduğu anlaşılmaktadır. 71 numaralı varaktaki Yûsuf Peygamber kıssasının devamı 80 numaralı varakta olduğundan bu varaklar birbirini takip etmelidir. 91^b'deki Dâvûd Peygamber'in şeceresi 72 numaralı varakta devam ettiğinden bu varaktan sonra 72 numaralı varak, 72^b'deki reddâde "Kıssa-i Dâvûd" olduğundan bu varaktan sonra 77 numaralı varak, 79^b'nin ortasındaki şecerede Dâvûd Peygamber'in babası yazılı olduğundan bu varaktan sonra da Dâvûd Peygamber'in minyatürünün bulunduğu 73 numaralı varak gelmelidir. Bu varaktaki Yûnus Peygamber kıssasının metni takip edildiğinde müteakip varağın 75 numaralı varak, 75^b'deki reddâde "kâdirdir" olduğundan bu varaktan sonraki varağın da 92 numaralı varak olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda doğru varak sıralaması şu şekilde olur:

... 53, 74, 54, 55, ... 59, 60, 61, 76, 62, 63, ... 70, 71, 80, 81, 82, ... 90, 91, 72, 77, 78, 79, 73, 75, 92, 93, ...

Bu nüshada Osmanlı tarihi 142^b'de başlar. Son varak 254^a'da biter. Müellifin bizzat kaleme aldığı 26 Şaban 966 (5 Haziran 1559) tarihinden sonraki olaylar 182^a'da başlamaktadır.

Nüshada kaydedilen olaylar, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Cafer Paşa'yı yerine vekil bırakarak 4 Şevval 991'de (21 Ekim 1583) Demirkapı'dan ayrılıp Kafkasya ve Kefe üzerinden İstanbul'a doğru yola çıkması ile bitmektedir.³¹

5.5. Yapı Kredi Nüshası (Y)

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 294 numarada kayıtlı nüshadır.³² Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki rulo/tomar şeklindeki

³¹ Metin, D254^a.

³² Yapı Kredi nüshasının ilk sayfası için bk. Ek 5.

Zübdetü't-Tevârîh nüshasından kısaltılarak üretilmiş iki nüshadan biri olup Hoca Sâdeddin Efendi'ye sunulmuştur.

Kütüphane kayıtlarındaki bilgilere göre kâğıt boyutu 234x139 mm, yazı alanı boyutu 163x73 mm'dir. Orta şemseli, zencirekli, koyu kahverengi meşin cilt içindedir. Âharlı, kalın nohudî kâğıda yazılmıştır. 3^b ve 4^a'da içi altın yaldızla doldurulmuş üç siyah çizgi, diğer sayfalarda tek mavi çizgi cetvellidir. Tezhipli olduğu anlaşılan 3^b'deki serlevha kesilerek çıkarılmıştır.

Metin, Arapça karakterlerle yapılan orijinal varak numaralamasına göre 1^a'dan önceki sayfada, Latin rakamları ile yapılan yeni numaralamada ise 3^b'den başlamaktadır. Eski numaralamada 40^b'den sonra bir varak numaralanmadan atlanmış, 140^a'dan sonra yer alan hâtime bölümünün bulunduğu iki varak numaralanmamıştır. Bu durumda yeni numaralamaya göre hâtime dâhil 3^b-146^b arasında yer alan metne ait gerçek varak sayısı 144'tür.

Sayfalar tek sütun tertibi ile 19 satırlıdır. İstisna olarak ilk on iki Osmanlı padişahının oğullarını gösteren soyağacı şekillerinin bulunduğu on iki sayfadaki satır sayıları, şekillerin büyüklüğüne göre değişen miktarlarda eksiktir. Ayrıca 3^b'deki unvan sayfasında 15 satır, 17^b'de 14 satır, 18^a'da 7 satır, 144^a'da 14 satır ve 146^b'de 15 satır vardır.

Metin, siyah; sıra numaralarıyla birlikte "fasıl", "râbita" ve "def'a" gibi bölüm ve bazı önemli olay başlıkları ile manzumelerin başındaki "beyt" ve "mısrâ'" gibi ibareler, âyet-i kerîmeler ve şecerelerdeki daireler ve diğer çerçeveler kırmızı mürekkeple ve metnin tamamı sanatkârane ta'lik hat ile yazılmıştır. Nüsha fiziksel olarak iyi durumdadır ancak bazı yapraklarda nemlenmeden dolayı lekeler vardır. Bazı sayfalarda, anlatılan olaylarla ilgili ilave bilgiler, düzeltmeler ve tarihler derkenarda yer alır. Varakların b yüzlerinde, ciltlemedeki hata sebebiyle yer yer zor görülebilen reddâde vardır.

Metinden önce 1 ve 2 olarak numaralanmış varaklardaki zahriye bölümünde, 1^a'da Osman Gazi'den itibaren II. Mahmud'a kadar olan Osmanlı padişahlarının cülus tarihlerini ve saltanat sürelerini veren bir liste ile silik bir mühür vardır. 1^b yüzünde, sağ üst köşede "Kitâb-ı Mücmelü't-Tûmâr Tevârîh-i Âl-i Osmân" yazılıdır. 2^a'da "Müntehab-ı Hezâr-fen Hüseyin Efendi" ibaresi, İbrahim ibn Mehmed'e ait 12 Rebiyülevvel 1149 (21 Temmuz

1736) tarihli bir temellük kaydı, silik bir mühür ve Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Bey'e ait Türkçe bir beyit yer almaktadır. 2^b ve 3^a boştur.

3^b-5^a arasındaki mukaddimeden sonra râbıta adı verilen üç bölüm hâlindeki mukaddime, 5^a-25^b arasında yer alır. 5^a-20^b arasındaki birinci râbıtada *Tûmâr-ı Hümayûn*'da sayıldığı şekliyle Âdem Peygamber'den içinde bulunulan zamana kadar Mısır'da hüküm sürmüş hükümdar ve valiler, 21^a-22^b arasındaki ikinci râbıtada yine *Tûmâr-ı Hümayûn*'da anlatıldığı üzere Karamanoğulları'nın özet olarak ahvali, 22^b-25^b arasındaki üçüncü râbıtada Osmanoğulları'nın şeceresinin Nûh Peygamber'e nasıl ulaştığı, Uzun Hasan'ın atası Bayındır ile kaçınıcı batında birleştikleri, Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişi, Câber Kalesi önünde vefat etmesi, Ertuğrul Gazi'nin Ahlat'tan Anadolu'ya gelişi ve Osman Gazi'nin ilk zamanları anlatılmaktadır.

25^b-26^b arasındaki birinci fasılda Osman Gazi, 26^b-27^b arasındaki ikinci fasılda Orhan Gazi, 27^b-29^a arasındaki üçüncü fasılda I. Murad, 29^a-30^b arasındaki dördüncü fasılda Yıldırım Bayezid, 30^b-32^a arasındaki beşinci fasılda I. Mehmed, 32^a-33^b arasındaki altıncı fasılda II. Murad, 33^b-35^b arasındaki yedinci fasılda Fatih, 35^b-37^a arasındaki sekizinci fasılda II. Bayezid, 37^a-39^a arasındaki dokuzuncu fasılda I. Selim, 39^a-90^a arasındaki onuncu fasılda "def'a" denilen on dört bölüm hâlinde Kanûnî, 90^a-130^a arasındaki on birinci fasılda II. Selim, 130^a-144^a arasındaki on ikinci fasılda III. Murad devri olayları yer alır. İlk dokuz padişaha ayrılan bölümler çok kısadır. Kanûnî, II. Selim ve III. Murad devirleri ise oldukça ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

144^b ve 145^a boştur. 145^b-146^b arasındaki hatime bölümünde Alaeddin Paşa'dan Sokollu Mehmed Paşa'ya kadar veziriazamların isimleri ve ahvalleri anlatılmaktadır. 147^a-148^b arasında "Kasîde-i Fihrist-i Selâtîn-i Âl-i Osmân -rahîmehümullâh-" başlığını taşıyan ve 25. Osmanlı padişahu III. Osman'a (saltanatı: 1754-1757) kadar gelen 88 beyitlik bir manzume yer almaktadır.

Bu nüshada Osmanlı tarihi 22^b'de başlar, 144^a'da biter. III. Murad'ın şehzadeliğinden beri hocası olan Hoca Sâdeddin Efendi'ye sunulan bu nüshada yer alan ve Seyyid Lokmân'ın el yazısı olduğu anlaşılan bir nota göre müellifin bizzat kaleme aldığını belirttiği, Kanûnî'nin şehzadeler kavgasına müdahale için Üsküdar'a geçtiği 26 Şaban 966 (5 Haziran 1559)

tarihinden sonraki olaylar 74^b'de başlamaktadır. Nüshaya kaydedilen olaylar, 20 Receb 984 (13 Ekim 1576) tarihinde Sivas beylerbeyinin azledilip yerine Halep Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın, onun yerine de Ali Paşa'nın tayin edilmeleri ile son bulmaktadır.³³

5.6. Londra Nüshası (B)

Londra'daki Birleşik Krallık Milli Kütüphanesi (British Library) Or. 1135 numarada kayıtlı nüshadır.³⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki rulo/tomar şeklindeki *Zübdetü't-Tevârih* nüshasından kısaltılarak üretilmiş iki nüshadan biri olup Hoca Sâdeddin Efendi'ye sunulmak üzere hazırlanan Yapı Kredi nüshasının ilk hâlidir. Ancak bu nüshaya, 9 sene daha olayların kaydedilmesine devam edilmiştir.

1848-1866 yılları arasında Yafa, İzmir ve Erzurum'daki Rus konsolosluklarında tercüman ve konsolos olarak çalışan Polonyalı Alexandre Jaba (ö. 1894, İzmir) tarafından oluşturulan 106 ciltlik Doğu Yazmaları Koleksiyonundaki 49 adet Türkçe yazmadan biridir.³⁵

Kütüphane kayıtlarındaki bilgilere göre kâğıt boyutu 190,5x127 mm (7,5x5 inç), satırların uzunluğu 79,4 mm'dir (3,125 inç) (elimizdeki görüntüden oranladığımızda yazı alanı boyutu 154x79,4 mm olmaktadır).³⁶

Nüsha 219 varaktır. Sayfalar tek sütun tertibi ile 17 satırlıdır. İstisna olarak ilk on iki Osmanlı padişahının oğullarını gösteren soyağacı şekillerinin bulunduğu on iki sayfadaki satır sayıları, şekillerin büyüklüğüne göre değişen miktarlarda eksiktir. Ayrıca 13^b'de 7 satır, 16^b'de başlık hariç 13 satır, 28^b'de 1 satır, 18^a'da 7 satır, 219^a'da 5 satır vardır.

Metin, siyah; sıra numaralarıyla birlikte "fasıl", "râbıta" ve "def'a" gibi bölüm ve bazı önemli olay başlıkları ile manzumelerin başındaki "beyt" ve "musrâ'" gibi ibareler, âyet-i kerîmeler, şecerelerdeki daireler ve diğer çerçeveler kırmızı mürekkeple ve metnin tamamı okunaklı ta'lik hat ile yazılmıştır. Nüsha fiziksel olarak iyi durumdadır ancak bazı yapraklarda nemlenmeden dolayı lekeler vardır. Yer yer anlatılan olaylarla ilgili ilave

³³ Metin Y144^a.

³⁴ Londra nüshasının ilk sayfası için bk. Ek 6.

³⁵ Charles Rieu, *Catalogue of Turkish Manuscripts in The British Museum*, Londra 1888, viii.

³⁶ Charles Rieu, *a.g.e.*, 54.

bilgiler, düzeltmeler ve tarihler sayfaların derkenarında yer alır. Varakların b yüzlerinde, ciltlemedeki hata sebebiyle yer yer zor görülebilen reddâde vardır.

993 Rebiyülevvel'inin ortasına (13-22 Mart 1585) kadar gelir ki nüshada son kaydedilen olay Kastamonu'da bulunan Veziriazam Özdemiroğlu Osman Paşa'nın serdar-ı ekrem tayin edilerek İran üzerine sefer emri almasıdır.³⁷ İsviçreli şarkiyatçı Dr. Charles Rieu'nün verdiği, 992 Receb'inin ortasındaki (19-28 Temmuz 1584) Kadızâde oğlu Mahmud Bey'in Karaman defterdarlığına tayininin son kaydedilen olay olduğu bilgisi, sonda olması gereken 3 varağın nüsha ciltlenirken yanlış yere konulması ve dolayısıyla nüshanın yanlış numaralanması sebebiyle doğru değildir.³⁸

1a'da nüshanın okunup hatalarının düzeltilmesiyle ilgili bir yazışma vardır. 1b ve 2a boştur. "İbtidâ-i târîh-i binâ-i Kostantîniyye bi-kavl-i hükemâ-i Yunan" başlığıyla Yunanlı âlimlerden naklen İstanbul'un eski tarihinin anlatıldığı bir metin 2b-14b arasında yer alır. Benzer metin *Oruç Beğ Tarihi*³⁹ ve Zenbillizâde Muhyiddin Mehmed Cemâlî'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân'ı*⁴⁰ gibi eserlerde de vardır. 15a'da 898/1493'te Amerika'nun keşfiyle ilgili bir not, 15b'de aynı kişiye ait yazıyla Mayestöri'den (Philippe de Villiers) itibaren Cüvan Levesko'ya (Jean l'Evesque) kadarki Malta büyük üstadları hakkında bir not vardır. "Levesko hâlen Malta'da beydir" dendiğine göre notlar 1581'den önce yazılmış olmalıdır. Bu notun altında, 1571 yılında İnebahtı'da Osmanlı'ya karşı hareket eden Haçlı donanmasının kumandanları ve gemi sayıları ile 1566'da Sakız Adası fethedildikten sonra Kefe'ye sürülen Sakız'ın ileri gelen yöneticilerinden (podesta) Giovanni Giustiniani ile ilgili diğer iki not daha vardır. 16a'da Muhteşem-i Kâşânî'ye ait Farsça bir beyit ile buna nazire olarak yazıldığı anlaşılan altı adet daha Farsça beyit yer alır.

Asıl metnin başladığı 16b'de serlevha yoktur. Kırmızı mürekkeple ve iki satır hâlinde metinden daha büyük harflerle yazılmış "*Mücmelü't-Tûmâr*

³⁷ Metin, B216b (Nüshada 206b).

³⁸ Charles Rieu, *a.g.e.*, 55.

³⁹ Oruç b. Adil, *Oruç Beğ Tarihi (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım)*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2007, 81-112.

⁴⁰ Hasan Hüseyin Adaloğlu, *Muhyiddin Cemâlî'nin Tevârih-i Âl-i Osman'ı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990, 76-106.

Lokmân bin Seyyid Hüseyin el-Âşûrî" ifadesinden sonra mukaddime başlamaktadır.

16^b-18^b arasında yer alan mukaddimededen sonra râbita adı verilen üç bölüm hâlindeki mukaddime, 18^b-34^a arasında yer alır. 18^b-28^b arasındaki birinci râbitada *Tûmâr- Hümayûn*'da sayıldığı şekliyle Hz. Nûh Tufanı'na kadar olanlar birinci fırka ve Tufan'dan sonrakiler ikinci fırka olmak üzere iki bölüm hâlinde, Âdem Peygamber'den içinde bulunulan zamana kadar Mısır'da hüküm sürmüş hükümdar ve valiler, 29^a-30^b arasındaki ikinci râbitada yine *Tûmâr- Hümayûn*'da anlatıldığı üzere Karamanoğulları'nın özet olarak ahvali, 30^b-34^b arasındaki üçüncü râbitada Osmanoğulları'nın seçeresinin Nûh Peygamber'e nasıl ulaştığı, Uzun Hasan'ın atası Bayındır ile kaçınıcı batında birleştikleri, Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişi, Câber Kalesi önünde vefat etmesi, Ertuğrul Gazi'nin Ahlat'tan Anadolu'ya gelişi ve Osman Gazi'nin ilk zamanları anlatılmaktadır.

34^b-35^a arasındaki birinci fasılda Osman Gazi, 35^a-36^a arasındaki ikinci fasılda Orhan Gazi, 36^a-38^a arasındaki üçüncü fasılda I. Murad, 38^a-40^a arasındaki dördüncü fasılda Yıldırım Bayezid, 40^a-41^b arasındaki beşinci fasılda I. Mehmed, 41^b-43^b arasındaki altıncı fasılda II. Murad, 43^b-45^a arasındaki yedinci fasılda Fatih, 45^a-47^a arasındaki sekizinci fasılda II. Bayezid, 47^a-48^b arasındaki dokuzuncu fasılda I. Selim, 48^b-104^a arasındaki onuncu fasılda "def'a" denilen on dört bölüm hâlinde Kanûnî, 104^a-155^a arasındaki on birinci fasılda II. Selim, 155^a-216^b arasındaki on ikinci fasılda III. Murad devri olayları yer alır.

217^a boştur. 217^b-219^a arasındaki hatime bölümünde Osman Gazi'nin veziriazamı Alaeddin Paşa'dan III. Murad devri veziriazamlarından Siyavuş Paşa'nın bu göreve 1582'deki ilk tayinine kadar, kısa dönem yapanlar hariç bütün veziriazamların isimleri ve ahvalleri anlatılmaktadır.

Bu nüshada Osmanlı tarihi 30^b'de başlar, 216^b'de biter. Numaralama kesintisiz yapılmışsa da 198^b'den sonraki metin diğer nüshalarla karşılaştırıldığında en az iki varak eksiktir. Müellifin bizzat kaleme aldığı 26 Şaban 966 (5 Haziran 1559) tarihindeki olayları ihtiva eden bölüm, 87^a'da başlamaktadır. Bu bölüm, 20 Receb 984 (13 Ekim 1576) tarihinde Sivas beylerbeyinin azledilip yerine Halep Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın, onun yerine de Ali Paşa'nın tayin edilmeleri ile son bulmaktadır.

26^a, 25^b'deki reddâde kelimesi "naql" ile başlamamaktadır. Y nüshası ile karşılaştırıldığında B'nin, bu noktadan itibaren en az 8 varak eksik olduğu anlaşılmaktadır. Yine 199^a, 198^b'de reddâde kelimesi olarak yazılan "Sarây-ı" ile başlamamaktadır. TO, T, D ve TK nüshaları ile karşılaştırıldığında B nüshası, bu noktadan itibaren en az 2 varak eksiktir. Ayrıca nüsha ciltlenirken sayfaların üç tarafı kesilmiş olduğundan bu bölümlere yazılan çok sayıda düzeltme ve ilavelerde yer yer kayıplar oluşmuş, bazı sayfalarda reddâdeler kaybolmuştur. Bu nüshada ciltleme sırasında yapılan diğer bir hata da 204, 205 ve 206 olarak numaralanan varakların sırasının karıştırılmış olmasıdır. Bu varaklar 216 numaralı varaktan sonra gelmelidir.

6. N ü s h a l a r ı n S o y a ğ a c ı

Nüshaların hangisinin hangisinden istinsah edildiğini yapacağımız bir soyağacı araştırması ile tespit edebiliriz. Eserin dördü İstanbul kütüphanelerinde, diğer ikisi yurt dışındaki kütüphanelerde olmak üzere tespit edilen altı adet nüshasının soyağacını çıkarırken işimizi kolaylaştıran en önemli husus, TO nüshasının diğer nüshaların kaynağı olduğunun açık bir şekilde belli olmasıdır. Zaten müellif, bu gerçeği III. Murad ve Siyavuş Paşa'ya sunulan T ve TK nüshalarının başındaki ithaf metinleri ile *Mücmelü't-Tûmâr*'ın (B ve Y) mukaddimesinde kendisi beyan etmektedir.⁴¹

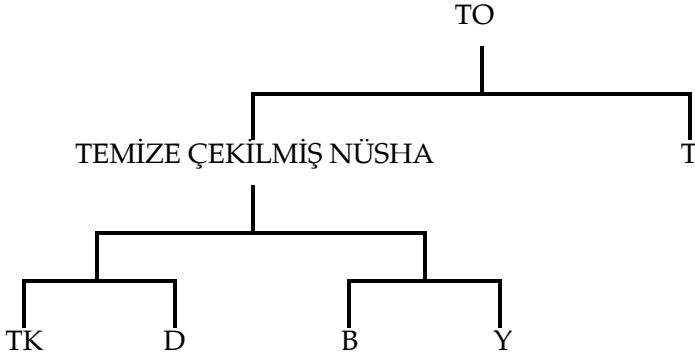
T, TK, D, B ve Y nüshalarında kaydedilen son olayın vuku bulduğu tarihin, 9 ila 19 sene önceki bir tarih olmak üzere esas nüsha olan *Tûmâr-ı Hümmâyûn*'dan (TO) farklı olması, değişik tarihlerde istinsah edilmelerinden kaynaklanmaktadır. Olaylar vuku buldukça yazımı devam eden, vekâynâme tarzı bir eser olması hasebiyle bu durum normal karşılanmalıdır.

Nüsha farklılıklarından elde edilen çok sayıda ipucu bize, TO ve T nüshasının bir grup; TK ve D nüshalarının bir grup, zaten ismi de farklı olan B ve Y nüshalarının tabii olarak ayrı bir grup teşkil ettiğini açıkça göstermektedir. Nüsha farklılıklarından elde ettiğimiz diğer önemli bir bilgi de TO ve T nüshaları birbiriyle tam bir uyum içindeyken diğer dört nüshanın, en azından incelediğimiz Osmanlı tarihi bölümü bakımından bu iki nüshadan pek çok yerde ayrıldığı hususudur. Bu bilgidен yola çıkarak yine TO metni esas alınmak üzere, ancak bazı ekleme, çıkarma ve değişiklikler yapılmak suretiyle temize çekilmiş ayrı bir nüsha bulunduğunu ve bunun B,

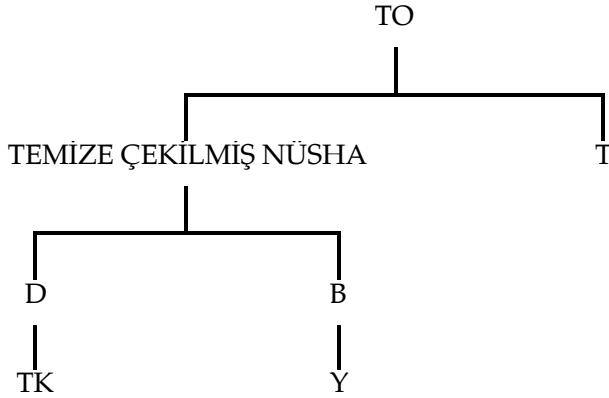
⁴¹ Metin, T1^b, TK1^b, B (17^a-17^b), Y (4^a-4^b).

Y, D ile TK nüshalarına kaynaklık yaptığını söyleyebiliriz. Bu bilgiler ışığında, eldeki altı adet yazmanın soyağacı şematik olarak şu şekilde verilebilir:

Yine nüsha farklılıklarındaki çok sayıda ayrıntıdan yola çıkarak Y'nin B'den, TK'nın da D'den istinsah edildiği söylenebilir. Bu durumda nüshaların soyağacı şöyle olmaktadır:

B'de, sayfaların derkenarlarına yazılan çok sayıda düzeltmenin Y'de yerlerine işlenmiş bulunması ve B'de değişik yerlerdeki birkaç tam satırın Y'de atlanmış olması, Y'nin kesinlikle B'den istinsah edildiğini gösteren karinelere sahiptir. Burada madem ki Y, B'den istinsah edilmiştir, o zaman Y'de anlatılan olaylar neden B'de anlatılanlardan sekiz sene kadar önce bitiyor

diye bir soru sorulabilir. Bu hususu, B'den istinsah edilen Y nüshası 1576'da Hoca Sâdeddin Efendi'ye sunulmuş, daha sonra meydana gelen olayların kaydedilmesine B nüshasında 8 sene daha devam edilmiştir şeklinde açıklayabiliriz. Nitekim B nüshasının sonunda, müteakip olayların yazılması için ayrılmış iki boş varak mevcuttur. Ayrıca her iki nüsha da mutad olduğu üzere bir dua vb. bir bitiş cümlesi ile değil, son vuku bulan olay anlatılarak birdenbire sona ermektedir.

Benzer durum, ama bu defa aksi yönde TK ve D nüshaları için de geçerlidir. TK nüshasının başındaki ithaf metninde, yazmanın Siyavuş Paşa'ya sunulmuş tarihi olarak her ne kadar aynen D nüshasında mevcut ithaf metninde olduğu gibi 991 (1583) yazılmışsa da TK nüshasında son kaydedilen olay, 26 Rebiyülahir 994 (15 Nisan 1586) tarihinde Siyavuş Paşa'nın ikinci defa veziriazam olmasıdır. Bu durumda ya Paşa'nın talebi veya hâlen şehnâmecilik görevine devam eden Seyyid Lokmân'ın teklifiyle 3 senelik vukuatın daha nüshaya sonradan ilave edildiği tahmin edilebilir. Zaten III. Murad'a sunulan T nüshasının bittiği noktadan sonra TK'da hattatın değiştiği hemen fark edilmektedir ki buradan başlangıçta her üç nüshanın da aynı zaman diliminde istinsah edildiği sonucu çıkarılabilir.

S o n u ç

Seyyid Lokmân, II. Selim devrinde başladığı şehnâmecilik görevini 1569-1595 yılları arasında 26 sene boyunca sürdürmüştür. Şehname yazımına ilave olarak saray kütüphanesinde bulunan ve geçmiş padişahlar zamanındaki olayların özet olarak yazılmakta olduğu *Tûmâr-ı Hümmâyûn*'a kaldığı yerden devam etmesi emredilmiştir. Seyyid Lokmân'ın tomardaki Osmanlı tarihine hangi tarihten itibaren devam ettiği hususu, *Tûmâr-ı Hümmâyûn*'dan kısaltılarak hazırlanan *Mücmelü't-Tûmâr*'ın bir nüshasında kayıtlı bilgiden yola çıkılarak tespit edilmiştir. Buna göre Seyyid Lokmân tarih yazımına, şehzadeleri arasındaki mücadelenin kızışması üzerine Kanûnî'nin 26 Şaban 966 Pazartesi günü (5 Haziran 1559) sefer niyetiyle Anadolu'ya geçmesini anlatarak başlamaktadır. Yani *Tûmâr-ı Hümmâyûn*'a yazmaya, görevi başlamasından on sene önceki olaylarla başlamış, III. Mehmed'in tahta cülusunun ertesi günü olan 17 Cemaziyelevvel 1003 (28 Ocak 1595) Cumartesi gününe kadar getirmiştir. Bu durumda *Tûmâr-ı Hümmâyûn*'da mevcut, Kanûnî'nin son dönemini, II. Selim ve III. Murad dönemlerini ise

tamamını kapsayan, 5 Haziran 1559-28 Ocak 1595 arasındaki 35 yılı aşkın süredeki Osmanlı tarihini Seyyid Lokmân'ın bizzat yazdığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada *Tûmâr-ı Hümmâyûn* ile bundan üretilen beş adet yazma etraflıca incelenerek mevcut katalog bilgilerindeki hatalar düzeltilmiş, ortaya ayrıntıları yukarıda anlatılan bazı ilave bilgiler konulmuştur. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Tûmâr-ı Hümmâyûn için TDVİA'daki "Lokmân b. Hüseyin" maddesinde geçen "... en geniş şekliyle III. Murad'ın cülûsu üzerine boğdurulan şehzadelerin defni olayı ile son bulur" ifadesinde III. Murad yerine III. Mehmed yazılmalıdır. Bu arada diğer nüshaların en geniş olanından bile 9 sene daha ileriye gitmesi sebebiyle bu tek ve ulaşılması zor, tomar şeklindeki nüshayı esas alarak hazırladığım tenkitli metnin yayınlanmasının tarih bilimine esaslı bir katkı olacağı kanaatindeyim.

Topkapı Sarayı diğer nüshasında dört varak eksiktir. Bunlardan ikisi Türk ve İslam Eserleri nüshasına karışmıştır. Ayrıca iki varak da yanlış yerde ve yanlış sıradadır.

Türk ve İslam Eserleri nüshasında, Topkapı Sarayı diğer nüshası ve Dublin nüshalarında mevcut yer haritasının bulunduğu varak ve ayrıca en az dört varak daha eksiktir. Topkapı Sarayı diğer nüshasının iki varağı da bu nüshaya karışmıştır.

Dublin nüshasında dokuz varak yanlış yerdedir.

Londra nüshasında sonda olması gereken üç varak ciltlenirken yanlış yere konmuştur. Bu durumu farketmeyen Rieu'nün, *British Museum'daki Türkçe Yazmalar Kataloğu'nda* verdiği son kaydedilen olay bilgisi yanlıştır. Ayrıca bir yerde en az 8, diğer bir yerde ise en az 2 olmak üzere toplamda en az 10 varak eksiktir.

KAYNAKÇA

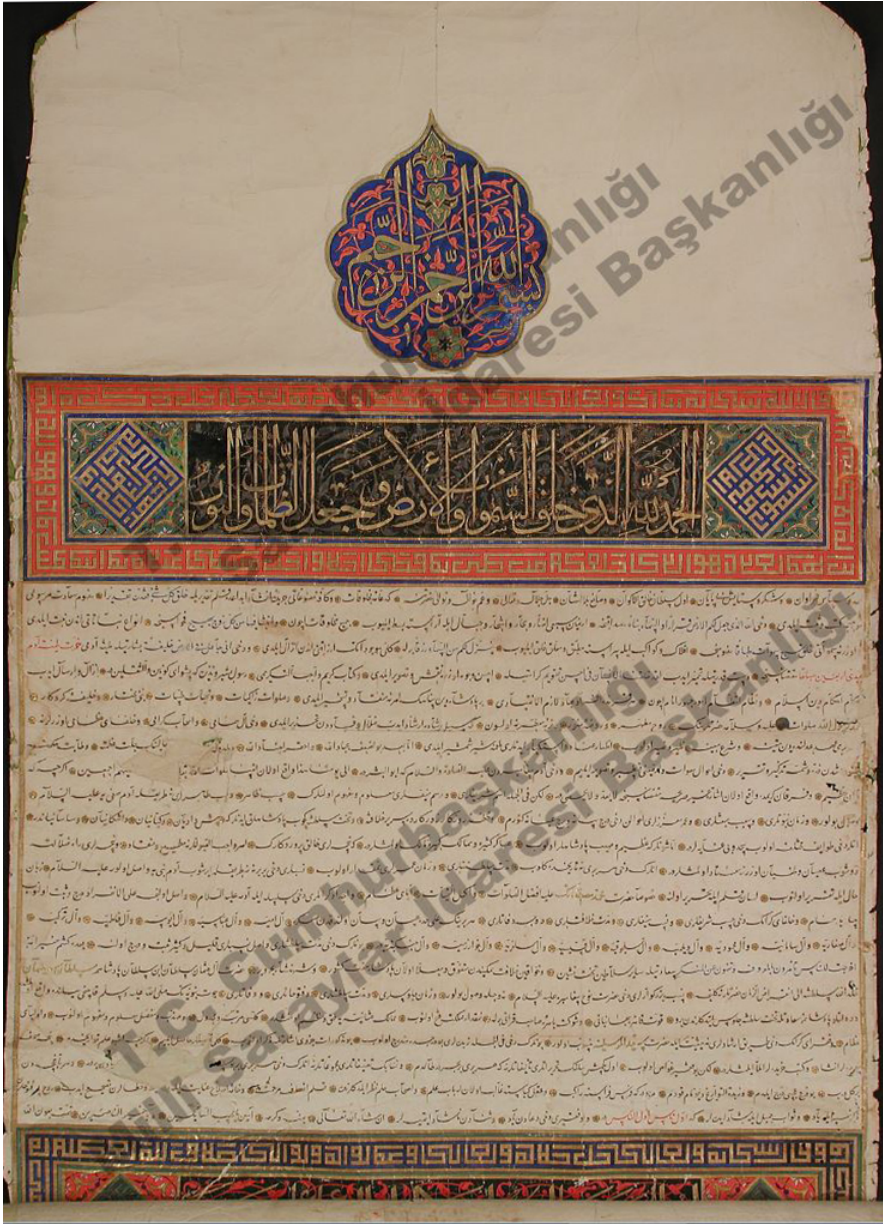
ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin, Muhyiddin Cemâlî'nin Tevârih-i Âl-i Osman'ı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.

AFYONCU, Erhan, "Talîkizâde Mehmed Suphî'nin Hayatı Hakkında Notlar", Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 21, İstanbul 2001, 285-306.

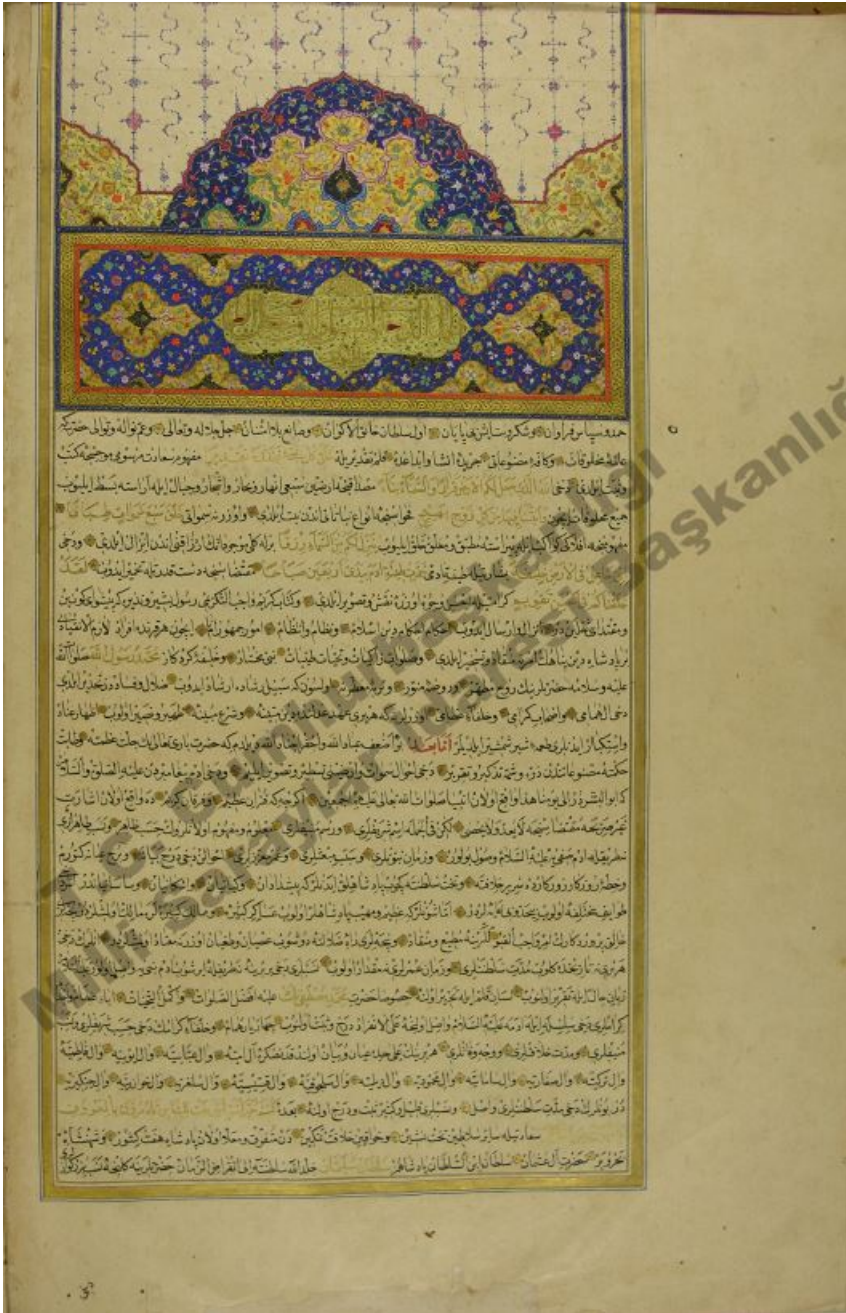
- , "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları II", TTK Belgeler, XXVI/30, Ankara 2005, 85-193 (156 belge ile birlikte).
- AHMED REFİK, Âlimler ve Sanatkârlar, Kitâbhâne-i Hilmî, İstanbul 1924.
- AHMED TEVHÎD, "Hünernâme", TOEM, I/2, İstanbul 1326, 103-111.
- , "Hünernâme", TOEM, VIII-XI/49-62, İstanbul 1337, 85-89.
- AKSOY, Şule, "Zübdetü't-Tevârih: Sultan III. Murad İçin Hazırlanan Bir Şehname", P Dergisi (Sanat, Kültür, Antika), 3, İstanbul 1996, 17-37.
- ÇAĞMAN, Filiz, "Şahname-i Selim Han ve Minyatürleri", Sanat Tarihi Yıllığı V, (1972-1973), İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1973, 411-442.
- ÇİĞ, Kemal, "Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Minyatürlü Kitapların Kataloğu", Şarkiyat Mecmuası, III, İstanbul 1959, 51-90.
- ETTİNGHAUSEN, Richard, Turkish Miniatures from the 13th to the 18th Century, Collins/UNESCO, New York 1965.
- KARATAY, Fehmi Edhem, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, I, İstanbul 1961.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Şehnâmecî Lokman", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991, 39-48 (Bu makale, III. Sanat Tarihi Araştırmaları Seminerine (Haziran 1982) sunulan tebliğin metnidir).
- , "Şehnâmecî Lokman", Vekayî'nüvis, Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1994, 7-15.
- , "Lokmân b. Hüseyin", TDVİA, Ankara 2003, XXVII, 208-209.
- MINORSKY, Vladimir, The Chester Beatty Library: A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures, Dublin 1958.
- NECÎB ÂSİM, "Osmanlı Târihnüvisleri ve Müverrihleri: Şehnâmeciler", TOEM, I/7, İstanbul 1327, 425-435.
- ORUÇ b. Adil, Oruç Beğ Tarihi (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım), haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2007.
- MEREDİTH-OWENS, Glyn Munro, Turkish Miniatures, British Museum, Londra 1963.
- ÖĞÜTMEN (ÇAĞMAN), Filiz, XII. ve XVIII. Yüzyıllar Arasında Minyatür Sanatından Örnekler: Topkapı Sarayı Müzesi Minyatür Bölümü Rehberi, İstanbul 1966.
- PAZAN, İbrahim, "Şehnameci Seyyid Lokmân'ın 1559-1595 Yıllarını Kapsayan Osmanlı Tarihi", II. International Conference on the Studies of Ottoman Empire in Three Continents, February 11-13,

- 2022/Istanbul-Turkey, Proceedings Book, ed. Ahmed Abdoh Tarabeik, 237-244.
- RENDA, Günsel, Üç Zübdet-üt Tevarih Yazmasının İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1969.
- , "Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 No.lu Silsilenamenin Minyatürleri", Sanat Tarihi Yıllığı V, (1972-1973), İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1973, 443-495.
- , "Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Zübdet-üt Tevarih'in Minyatürleri", Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi, III/6, İstanbul 1977, 58-67.
- , "Chester Beatty Kitaplığındaki Zübdetü't-Tevarih ve Minyatürleri", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991, 485-506.
- RIEU, Charles, Catalogue of Turkish Manuscripts in The British Museum, Londra 1888.
- SEYYİD LOKMÂN, Mücmelü't-Tûmâr, Londra Birleşik Krallık Millî Kütüphanesi (British Library), Or. 1135.
- , Mücmelü't-Tûmâr, İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 294.
- , Zübdetü't-Tevârîh, İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 1973.
- , Zübdetü't-Tevârîh (Silsilenâme), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H.1321.
- , Zübdetü't-Tevârîh (Tûmâr-ı Hümâyûn, Nesebnâme-i Hümâyûn), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H.3599.
- , Zübdetü't-Tevârîh, Dublin Chester Beatty Müzesi, T 414.
- , Şehnâme-i Selîm Hân, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, A.3595.
- , Hünernâme, II, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H.1524.
- STCHOUKINE, Ivan, La Peinture Turque d'Après les Manuscrits Illustrés 1re Partie: De Sulayman Ier à Osman II 1520-1622, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1966.
- WOODHEAD, Christine, "Şehnâmecilik", TDVİA, İstanbul 2010, XXXVIII, 456-458.
- YETKİN, Suut Kemal, "An Illuminated Manuscript of the Zubdat-al-Tavârîh (The Cream of Histories)", Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca, 26-29 Settembre 1963, Venezia, Napoli 1965, 277-281.

EKLER

EK 1. Topkapı Sarayı nüshasının (tomar) (A.3599) mukaddimesi

EK 2. Topkapı Sarayı diğeri nüshasının (H.1321) ilk sayfası

EK 3. Türk ve İslam Eserleri nüshasının (1973) ilk sayfası

EK 4. Dublin nüshasının (Chester Beatty, T 414) ilk sayfası

EK 5. Yapı Kredi (Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 294) nüshasının ilk sayfası

بمحل الطومار

لقمان بن یحییٰ الصامی السامی

شکر و سپاس فی پایان، اول سلطان انس و جان، و خلاق زمین
 و زمان احضر کریمه لایق و نثار کرد هر چند سلاطین جهان، و خواتین
 زمان از نه تحول عقل و کیات، و اعنه جنول شهمات و شجاعتی
 قبضه اقتداره و نخبه اختیار رنده مشید و مستحکم طوب میدان کردار
 و آوان کار زارده جولان افتخار له پایان، و سلیمان با و پیامر سعنان
 اوله رما و الکه بدرقه توفیق ازلی، و پیکت یاید لم یزلی فتریح طبعی
 اولیه مجر و تیز روی بارکی فکرو اندیشه، و جسمی سخا و همت جلد پیشه
 ایله منزل مراده ایرسنگ ممکن اوله زمست عنان خوش سعادت زمام نخست
 بدت قدرت با رست شکار و نهان، و صلوات بی قیاس فراوان اوله
 یزدان، و محبوب مخلوق کون و مکان جنابت کند کلو دوراکن نرمان
 دستا نری عرصه و نعا و معرکه سیجاده ضربت تیغ و سنان و نچرگز
 که انبوجانر دکن عواسن، و یکا یک نواعسن است لرتا که محض عنایت
 رب العالمین، و کمال صدق و یقین ایله اول حشره هدایت و مدینه علم

“TUMAR-I HUMAYUN OF SHEHNAME WRITER SAYYID LUQMAN AND OTHER
MANUSCRIPTS GENERATED FROM THIS”

Abstract

Sayyid Luqman ibn Husayn started his shehname (book of sultans) writing duty in the Ottoman palace in 977/1569 during the period of Selim II. While he was fulfilling his main duty to write the shehname, at the same time, he was ordered to continue writing Tumar-ı Humayun (scroll of the Sultan) where the events that took place during the time of the previous sultans since the emergence of the Ottomans were chronicled from where it left off. After some 7 years in 1576, Hodja Sâdeddin Effendi, saw and liked a copy of what he had written as an addendum to Tumar-ı Humayun, and requested a separate copy for himself. Luqman named this copy, which he created with his own writings, by removing the genealogical part of the scroll and shortening the chapters written before him, as Mucmelu't-Tumar. In 1583, the writer had the book-form versions of Tumar-ı Humayun decorated with many miniatures, including the genealogy section, prepared and presented these copies to Sultan Murad III, Grand Vizier Siyavush Pasha and Aga of Darussaade Mehmed Aga. These three copies, bearing the name Zubdetu't-Tevarikh like Tumar-ı Humayun, have attracted the attention of art historians due to their striking miniatures with high artistic value and studies have been carried out on these manuscripts only in this context until today. The Ottoman history section, which chronicled the important events of the period concerned in detail almost day by day, in a full diary style, has remained hidden except for a few references seen in some works. In this study, the six copies of the manuscript concerned which chronicle a very important over 35-year period of the Ottoman history covering the last 7 years of Suleiman the Magnificent and the entire periods of Selim II and Murad III, written by Luqman in person, who had personally witnessed many events during his service in the palace for 26 years, will be introduced in detail.

Keywords

Shehname writer Sayyid Luqman ibn Husayn, Ottoman history, Ottoman chronicles, Selim II, Murad III.